

В.В. Радзівська – старший консультант
Інституту законодавства Верховної Ради України;
науковий керівник – д-р юрид. наук, проф., заст. директора
Інституту законодавства Верховної Ради України **О.В. Зайчук**

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

Конституція України від 28 червня 1996 р. визначила, що права і свободи людини та їх гарантії становлять зміст і спрямованість діяльності держави, а їх утвердження та забезпечення є її головним обов'язком [1].

Саме стан справ у сфері забезпечення прав і свобод людини, їх практична реалізація є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави і суспільства в цілому.

Права людини є складним, багатовимірним явищем. Людство на шляху утвердження прав і свобод пройшло тернистий шлях, крок за кроком обмежуючи всевладдя держави, поширюючи принцип рівноправності на все більше коло осіб та відносин між ними. Часто саме боротьба за права людини, за нові ступені свободи ставала каталізатором широкомасштабних змін у суспільно-політичному житті тієї чи іншої країни, вела до нового осмислення ролі людини в її відносинах з суспільством та державою.

Основним у характеристиці прав і свобод людини та громадянина визначається те, що вони мають бути під захистом держави. Тобто, права і свободи гарантуються державою і не можуть бути скасовані, а при прийнятті нових законів або внесенні змін чи доповнень не допускається звуження змісту та обсягу вже існуючих.

Сьогодні в Україні на тлі глибоких соціально-економічних, політичних перетворень тощо, створення належних умов для реального здійснення кожним своїх суб'єктивних прав виступає актуальною теоретичною і практичною проблемою. Основний Закон держави створює широку юридичну основу для активізації діяльності щодо забезпечення правових гарантій прав людини та громадянина. Правові гарантії виступають специфічними засобами забезпечення, реалізації, охорони та захисту прав людини.

Розглядаючи будь-яке явище, велике значення при цьому має понятійний апарат, його правове визначення, що несе смислове та змістовне навантаження. Проблема формування правового визначення такого поняття як механізм забезпечення прав і свобод людини і громадянина полягає у тому, що на даний момент науковці та юристи-практики мають неоднозначні розуміння даного поняття, а законодавцем не було зроблено його нормативно-правового визначення та закріплення. Саме це впливає на сприйняття самих прав і свобод людини і громадянина та їх меж.

Так, на думку В.Ф. Погорілка, коли ми говоримо про механізми, засоби, через які людина може здійснювати свої права і свободи, доцільно вживати терміни “реалізація”, “охорона”, “захист” прав і свобод. Ж.М. Пустовіт

схиляється до терміну “механізм захисту і забезпечення” прав і свобод, а також використовує “механізм реалізації” [2, с. 4, 12]. П.М. Рабінович вживає такі терміни як “забезпечення”, “здійснення”, “забезпечення реальності здійснення” прав і свобод [3].

Тож термін “забезпечення” має досить широке значення, характеризуючи його можна сказати, що це створення надійних умов для здійснення, гарантування, захисту, охорони будь-кого або чого-небудь від небезпеки [4]. У зв’язку з цим у правовій літературі використовується різне його термінологічне позначення, таке як: механізм “забезпечення”, “реалізації”, “здійснення”, “гарантування” прав і свобод людини і громадянина. Крім того його структура включає в себе певну та неоднакову кількість складових. Так можна відокремити найбільш загальні такі, як “гарантування”, “реалізація”, “охорона”, “захист” і “відновлення”.

Термін “механізм” в свою чергу – це внутрішня будова, система чого-небудь, сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та інше явище [5, с. 677].

Узагальнюючи, можна сказати, що важливе значення для реалізації прав і свобод людини і громадянина має механізм їх забезпечення, що має певні складові, до яких входять гарантії; система відповідних державних органів, що відповідно охороняють, захищають права і свободи від порушень, а також відновлюють їх у разі порушення; та інші правові механізми, через які права і свободи людини і громадянина стають реальними.

Виходячи із зазначеного, аналізу теоретичного матеріалу маємо змогу сформулювати власне бачення стосовно поняття механізму забезпечення прав і свобод людини. Тож, механізм забезпечення прав і свобод – це система правових інструментів та засобів, створених та закріплених державою для регулювання процесів у сфері прав і свобод людини і громадянина через відповідні органи, їх реального визначення та здійснення. Так зазначений механізм входить до складу системи загальносоціальних, юридичних, внутрішньодержавних та міжнародних гарантій прав і свобод людини і громадянина. Стає дієвим у взаємодоповненні та спільній роботі.

Таким чином при створенні низки ефективних та реальних механізмів, засобів в державі права і свободи людини і громадянина реально одержать втілення в життя, оскільки іноді маючи їх пересічна людина не в змозі ними скористатися. Лише справжнє “середовище існування” [6, с. 231] для прав і свобод є можливим для демократичної правової держави, що перебуває на шляху у Європейське і світове співтовариство.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Пустовіт, Ж. М. Основні соціальні права і свободи людини і громадянина в Україні [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Пустовіт Ж. М. ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2001. – 17 с.

3. Рабінович, П. М. Проблеми юридичного забезпечення прав людини (загальнотеоретичний аспект) [Текст] / П. М. Ратбінович // Український часопис прав людини. – 1995. – № 2. – С. 16–18.
4. Чуйко, З. Д. Конституційно-правовий механізм забезпечення національної безпеки України [Текст] / З. Д. Чуйко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – № 8. – 2006. – С. 81–89.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / уклад. і голов. ред. В. Г. Бусол. – К. ; Ірпінь : Перун, 2003. – 1 440 с.
6. Скакун, О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) [Текст] : [підручник] / О. Ф. Скакун. – Харків : Еспада, 2006. – 776 с.